

נורית הלב, צמח של בתי-גידול לחים (ינואר 2023)

ערגה אלוני

תקציר: נורית הלב *Ficaria verna* צמח עשבוני רב-שנתי מהנורתיים, הגדל בשטחים מוצפים עונתית ובשדות לחים, הוא בעל ציצת שורשים מעובה המתעורר לפעילות בתחילת החורף. העלים פשוטים הפטוטרת זקופה והטרף דמוי לב. הפרחים לרוב גבוהים מהעלים הבולטים בצבעם הצהוב. עלי חפה 3, הכותרת בת 8-12 עלים האבקנים רבים והשחלה עילית מפורדת עלים. הפרי מקובץ. נכנס לתרדמה בסוף האביב. מתרבה בעיקר וגטיבית וגם ע"י זרעים. נדיר בארץ.

הצמח נורית הלב *Ficaria verna* ממשפחת הנורתיים (בשמו הקודם *Ranunculus ficaria*), שהופרד מהסוג נורית, הוא עשבוני רב-שנתי בגובה 20-25 ס"מ, בעל ציצת שורשים מעובה ממנה מתפתחים עלים ופרחים. העלים (1-4 ס"מ) פשוטים מבריקים ערוכים בשושנת עלים. הטרף דמוי לב מה שמבדיל את הצמח ממיני הנוריות. הפטוטרת ארוכה שרועה או זקופה. בקרקע הוא מפתח ציצת השורש ממנה מתפתחים 4-10 גבעולים (סטולונים) אופקיים באורך כ-10 ס"מ נושאי עלים. בבסיס הפטוטרת מצוי נדן בן שני שקעים. בתום עונת הפריחה מתפתחות בנדן פקעיות ריבוי בתתי-המינים הטטראפלואידים (Streeter2018).



נורית הלב, מימין: משטח מרשים המכיל עלים פשוטים דמויי לב ופרחים גדולים בולטים. צילם ליאור אלמגור "בגן של עתי" ©
משמאל: קבוצת פרטים מהר קטע בגולן. צילמה ערגה אלוני ©

לנורית הלב פרחים גדולים ובולטים דו-מיניים, בצבע צהוב זוהר. הפרח סימטרי רדיאלי בקוטר 2-4 ס"מ, נישא על עמוד עפ"ר גבוה מהעלים. עלי גביע (או לוואי) שלושה. עוטפים את בסיס עלי הכותרת, צבעם ירקרק עד חום בהיר. עלי הכותרת 7-12, לעיתים צרים וארוכים ולעיתים מורחבים יותר, בבסיסם גומה מכוסה בקשקש הגומה אוגרת צוף. לעיתים, בצד האחורי ובחלקו התחתון של העלה, הגוון צהוב עכור. האבקנים רבים צמודים לכותרת גובהם אחיד. השחלה עילית מפורדת עלים, הפרי מקובץ מורכב מפרודות חד-זרעיות (פינברון-דותן, דנין 1991). הפרחים מואבקים על-ידי חרקים כמו: דבורים, צרעות, זבובים וחיפושיות. פורחת בחודשים ינואר - אפריל, לקראת הקיץ מתייבשים החלקים הירוקים והצמח נכנס לתרדמה (Bond, Davies, Turner, 2007).





נורית הלב, מימין ובאמצע: פרח דו-מיני המכיל 7-12 עלי כותרת מוארכים, אבקנים רבים ושחלה עילית. צילמה ערגה אלוני©.
משמאל צדודית הפרח והגביע. צילם יעקב גרזון©

נורית הלב יוצרת צאצאים רבים ומתרבה בעיקר בצורה וגטטיבית באמצעות הפקעיות שבציצת השורש המופצות ע"י בע"ח כמו חפרפרות, חזירים או ע"י האדם בעת חריש או העברת קרקע. יש תתי-מינים המייצרים זרעים (73 זרעים בכל פרח). נביטת הזרעים מתחילה באביב, לנבטים פסיגים ועלה אחד או שניים. עד סוף שנה ראשונה יוצרו עוד 1-2 עלים נוספים. ציצת השורש מתפתחת בהדרגה במשך 2-3 חודשים. יתרונה של הנורית בתחרות עם מינים אחרים הוא שהצמח מופיע הרבה לפני רוב המינים המקומיים והיא מתבססת ושולטת מהר בשטח. במספר מדינות בארה"ב: בפנסילבניה, במזרח ובצפון-מערב ארצות-הברית וקנדה, הצמח הוכרז כצמח פולש (Axtell & DiTommaso 2010) המהווה איום על צמחי-בר מקומיים בעיקר אלה עם מחזור חיים שלהם פרחי אביבית.





נרית הלב, הפרי מקובץ מורכב מפרודות חד-זרעיות. צילמה ערנה אלוני ©

במין **נרית הלב** קיימים 5 תתי-מין המאכלסים אזורים נפרדים או חופפים בארה"ב והם מוכרים גם בבריטניה להם חלקי הצמח ופרחים דומים שניתן לזהותם רק על סמך מספר הכרומוזומים (Axtell et al 2010). מצויים תתי-מין דיפלואידים ($2n=16$) שלהם שתי קבוצות של כרומוזומים והם אינם מייצרים פקעיות בבסיס העלה. קבוצה שנייה הם טטרפלואידים ($2n=32$) עם ארבע קבוצות של כרומוזומים שמאופיינים בייצור פקעיות רביה בציר העלים. אלה מעדיפים לגדול במקומות מוצלים ויכולים לפתח עד 24 פקעיות בבסיס העלה (Post et al 2009). בין תת-המינים מתקיימות הכלאות ונוצרים צורות טריפלואידיות שהן עקרות.

בית גידולו של הצמח הם שטחים מוצפים עונתית, שולי נהרות ושדות לחים בקרקעות קלות וכבדות בpH נטרלי או אלקלי. הוא לא גדל בקרקעות חמוצות ולא באתרים בהם מים עומדים בקביעות. צומח במקומות מוצלים ובאזורים פתוחים. תחילת הצמיחה בחורף בטמפרטורות נמוכות כאשר הימים קצרים (Sohrabi et al 2013), בתנאי יבש הצמח לא מחזיק מעמד והוא מתנוון.

מוצא הצמח הוא מרכז אירופה, ים תיכון, צפון אפריקה והקווקז. הוא התפשט לצפון אמריקה ניו-זילנד ואוסטרליה. בארץ הצמח נחשב לנדיד, גדל בחבל הים תיכוני: בשרון, פלשת, גליל עליון, כרמל, שומרון, הרי יהודה והגולן. טיפוס תפוצתו אירו-סיבירי, וים תיכוני (פינברון-דותן, דנין, 1991).

צמחי משפחת הנורתיים מכילים רעלן בשם פרוטואנמונין כדי להגן על אבריהם מכרסום של אוכלי עשב. צמח ירוק של **נורית הלב** מוכר בריכוז חומר זה. כאשר הצמח ניזוק, אנזימים מפרקים גלוקוזיד בשם הרנוקולין שאיננו יציב לרעלן פרוטואנמונין. בעת מגע בעלה פגום ע"י אבר גוף חשוף נגרמת פריחה בעור, נוצרות שלפוחיות ולעיתים לתופעות לואי נוספות. עלים של הצמח שימשו כבר בעבר כחומר מרפא. הוא שימש לטיפול בצרעת, להסיר צלקות ולהבראת תופעות גרד שונות וגם כיום הוא נמצא בשימוש נרחב ברוסיה ובמדינות נוספות. בעבר, הצמח שימש לטיפול בטחורים. בשל תכולה גבוהה של ויטמין C בעלים צעירים הוא שימש לטיפול במחלת הצפדינה. כיום עדין מומלץ לחולי טחורים טיפול במשחה שמופקת מעלים ונמרחת כקרם. הצמח משמש גם למזון: כאשר הוא מיובש הפרוטואנמונין מאבד אך לא לחלוטין את מידת הרעילות שלו. עלים וגבעולים מבושלים נאכלו כירק (Axtell et al 2010), כמו כן נאכלו פקעיות צעירות שאינן רעילות אשר יובשו ונטחנו לקמח ושימשו להכנת מזון.

נורית הלב מפתחת פרחים גדולים בעלי צבע בולט, על כן היא מבוקשת כצמח לגינון. עם הזמן נוצרו בשל הביקוש הרב הכלאות בעיקר בבריטניה, בארצות אירופה ובאמריקה זנים עם פרחים גדולים ומרשימים. מומחים לא מעטים מזהירים ממצב של "בריחתם" מהגינה לשדות ודחיקת מיני הבר.

ספרות

זהרי מ. 1978 כל עולם הצמחים. עם עובד עמ' 318.

פינברון-דותן נ. דנין א. 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל כנה ירושלים.

Axtell AE. DiTommaso A. Post AR. 2010. Lesser Celandine (*Ranunculus ficaria*): A Threat to Woodland Habitats in the Northern United States and

Southern Canada". Invasive Plant Science and Management. 3 (2):
190-196 [Google scholar](#)

Bond W. Davies G. Turner R. 2007. The biology and non-chemical control
of Lesser Celandine (*Ranunculus ficaria* L.) Henry Doubleday Research
Association. Ryton Organic Gardens.

<https://www.gardenorganic.org.uk/weed-management>

Drenckhahn D. Baumgartner W. Zonneveld B. 2017. Different genome
sizes of Western and Eastern *Ficaria verna* lineages shed light on steps of
Ficaria evolution <https://opus.bibliothek.uni-wuerzburg.de>

Post RP. Krings A. Wall WA. Neal JC. 2009. Introduced Lesser Celandine /12
(*Ranunculus Ficaria*, Ranunculaceae) And Its Putative Subspecies In The
United States: A Morphometric Analysis". Journal of the Botanical Research
Institute of Texas. 3 (1): 193-209 Google scholar

Streeter d. 2018. Wild flowers guide, the most complete guide to the wild
flowers of Britain and Irelands. William collins. p. 84

Sohrabi KS. Rashed Mohassel MH. Nasiri Mahalati M. Gherekhloo J. 2013.
"Some biological aspects of the weed Lesser celandine (*Ranunculus
ficaria*)". Planta Daninha. 31 (3): 577-585 <https://doaj.org/article>

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע. **נורית הלב**, צמח של בתי-גידול לחים (ינואר 2023), פורחי החודש,
כתב-עת "כלנית" מספר 8.

[/https://www.kalanit.org.il/monthly_blooms/ficaria_verna_01_2023](https://www.kalanit.org.il/monthly_blooms/ficaria_verna_01_2023)

=====